

[0099]

“DUKEL”

In zijn epiloog bij de “*Toalfde Psalm*” (I, 105,7-8) zegt Gysb. Japicx: “Rjuecht sint Jan uwz seyt, Dat de Wrâd ijnn’ *duwckle* leyt”. ‘t Is duidelijk, dat we hier een reminiscentie hebben aan 1 *Joh.* 5 vs. 19, waar de Nederl. Statenvertaling heeft: “Wy weten, dat de geheele werelt light in het *boose*”. [d.w.z. onder de invloed en de macht van het kwaad, de zonde]. De Fri. Bibel (1946) heeft hier dan ook: Wy witte, dat de hiele wrâld yn it *kweade* leit”.

Het adjectief “*duwckle*”, als substantief gebruikt, heeft hier bij de

dichter dus de duidelijke zin van: *boos, verkeerd, slecht, zondig*. Hoe komt 't woord aan deze speciale betekenis, waarin ik het tot nu toe nergens elders aangetroffen heb?

Om deze vraag te beantwoorden moeten we eerst het adjectief in zijn vorming en afleiding beschouwen. Het woord "*duwckel*" is blijkbaar door 't Germ. *el*-suffix afgeleid van 't verbum *dûke* (Ofri. *dūka*, Mnl. *dûken*, Ohd. *túhhan*, Mhd. *tûchen*, Nhd. *tauchen*, Mnd. *duken*, Ned. *duiken*, Eng. to *duck*, De. *dukke*, Zw. *dyka*). Voor deze vorming zijn o.a. te vergelijken in 't Fries: *wankel* (van *wankje*), *kossel* (van *kostje*), *forjittel* (van *forjitte*) en in 't Nederlands: *wankel* (van *wanken*), *kreupel* (van *kruipen*), *breukel* (van *breken*), *vergetel-* (van *vergeten*). Deze adjectieven noemen veelal een eigenschap van 't subject van de werking, die door 't grondwoord uitgedrukt wordt, b.v. *wankel* is: wat licht wankt, *kossel*: wat veel kost, enz. Zo kon *dukel* de zin krijgen van wat "*dûkt*" wat zich verbergt, wat verborgen is.

Nu zouden we licht geneigd kunnen zijn, dit adjectief te zien in de Friese samenstellingen *dûkelein* (= duiker, soort van eend), *dûkelhaed* (= rij palen, loodrecht op de zeedijk, om slib te vangen); *dûkelhals* (= iemand die met gebogen hals loopt); het Mnl *dukeldam* (= dam die bij hoog water overstroomt) en de Oostfriesse (Nedersaks.) *dukeldam*; *dukelweg* (= weg die bij hoog water onderloopt). Dit zijn echter substantieven die slechts schijnbaar samengesteld zijn met 't adjectief *dukel*: ze zijn eenvoudig samengesteld met de stam van *duke(n)*; en 't infix *-el*, zoals b.v. in 't Fries: *wurkeldei* (naast *wurkdei*), *skrikkeljier* (van **skrikke*= springen; vgl. Eng. *leap-year*), *fêsteldei* (naast Ned *vastendag*), *festeljoun*, *drinkeldeade* (= drenkeling), *drinkeldeuntsje* =drinkliedje); in 't Nederl.: Mnl *lopeljaar* (= schrikkeljaar), *werkeldach*, *sitteldach* (=zitdag, zittingdag), *bedeldach* (= bededag biddag), *stegelreep* (= stijgbeugel), *vastelavond* (naast *vastenavond*), *schrikkeljaar*; in 't Nedersaks (Gron.): *drinkeldobbe* (naast *drinken-dobbe*), *hangelslôt*, *waskelvat* (= wastobbe); in 't Nedersaks. (Mecklenburg): *backeltrog*, *inspringelgeld* (=entrée prijs), *viskeldaok* (= zakdoek) enz. enz.

Zo blijft 't adjectief *dûkel* ("*duwckle*") een zeer zeldzaam Fries woord bij Gysb. Japicx.

Nu de betekenis. Het verbum *dûke* (duiken) betekende ook zich verschuilen, zich verbergen, zodat *dukel* ("*duwckle*") de zin kreeg van: wat *verborgen* is en, daar er in 't verborgen veelal niet veel goeds geschiedt, kon deze betekenis licht gespecialiseerd worden tot die van *kwaad, slecht, boos, zondig*. Dat deze betekenisovergang werkelijk zo heeft plaats gehad, blijkt ten overvloede nog duidelijk uit het in de Zw.-hoek van Friesland nog levende adjectief *dûkelich*, dat een met 't suffix *ich* verlengde parallel is van *dukel*, die de zin heeft van *modderig vuil* b.v. in "in *dûkelige* sleat of daem". [In *De Sprekwirde fen Burmania* (ed. Brouwer-Sipma) blz. 65, no. 389 vinden we: "Hy hat so mennich *duwcklich* daam our wadde", d.i. hij heeft veel moeilijkheden doorworsteld; en R. Posthumus schrijft in zijn *Priewucke fen Friesche Rijmlerije* (1824), s. XXV: "Nuw focht hij to lân, den to see; op in oar tijd weer brieck hij zijn holle, mej to oer-lizzen, ho min hânnelje, het dwaen, aef litte most to sijn

(Duco Martena) Friezlânz wol ijn dij *duwckelige* tijden (nl. tijdens de 80-j. oorlog)”; hier heeft *duwckelig* de zin van *troebel*, boos]

Dat Gysb. Japicx de zonde, de boosheid, het bederf, die de mens, de mensheid, de wereld onder hun invloed, in hun macht houden, aanduidt als t “*duwckle*”, waarin de “Wrâd leyt”, ligt geheel in de lijn van zijn andere kwalificaties in dezen als: *Wrâdsche* Babel-kuwl, *Schern-dobb’*, *jerre-Sæ fol suwne*, *Gaest’-stanck*, *siel’-fuwl*” (psalm 137, B vs. 2-4) en “*flesck-lust-schern*” (1.c, vs. 36).

Chr. Stapelkamp.